

Susreti pedagoga

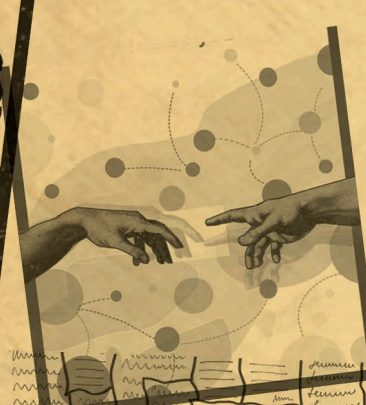
NACIONALNI NAUČNI SKUP

7. maj 2022.

OBRAZOVANJE U VREME KRIZE I KAKO DALJE

Zbornik radova

GLUVI TELEFONI

1838

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Pedagoško društvo Srbije

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup:
Obrazovanje u vreme krize i kako dalje
7. maj 2022, Beograd

Zbornik radova

Izdavači

Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet,
Institut za pedagogiju i andragogiju
Čika Ljubina 18-20, Beograd

Pedagoško društvo Srbije
Terazije 26, Beograd

Za izdavača

Prof. dr Jovan Miljković
Maja Vračar

Urednici

Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

Recenzenti saopštenja

Prof. dr Radovan Antonijević
Doc. dr Saša Dubljanin
Prof. dr Emina Hebib
Prof. dr Aleksandra Ilić Rajković
Prof. dr Branislava Knežić
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Bojan Ljujić
Prof. dr Nataša Matović
Doc. dr Vladeta Milin
Doc. dr Zorica Milošević
Doc. dr Lidija Miškeljin
Doc. dr Nataša Nikolić

Prof. dr Violeta Orlović Lovren
Prof. dr Dragana Pavlović Breneselović
Prof. dr Aleksandra Pejatović
Prof. dr Katarina Popović
Prof. dr Lidija Radulović
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Prof. dr Vera Spasenović
Doc. dr Milan Stančić
Doc. dr Zorica Šaljić
Prof. dr Aleksandar Tadić
Prof. dr Jelena Vranješević

Priprema za štampu i prelom

Dosije studio, Beograd
Doc. dr Mirjana Senić Ružić

Dizajn korica

Nikola Cvetković
Studenti pedagogije

Naslovna strana Zbornika kreirana je od radova pristiglih na „Sajam ideja“. Zahvaljujemo se svima koji su se odazvali na javni poziv i dostavili vizuelna rešenja za izgled Zbornika.

Izdavanje Zbornika finansirano je sredstvima Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

ISBN 978-86-80712-45-1

Odeljenje za pedagogiju i andragogiju Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu i Pedagoško društvo Srbije organizovali su u okviru Susreta pedagoga nacionalni naučni skup sa temom „Obrazovanje u vreme krize i kako dalje“. Cilj skupa bio je da se analizira funkcionisanje sistema i prakse vaspitanja i obrazovanja u vreme krize i sagleda kroz različite nivoe obrazovanja i perspektive različitih učesnika vaspitno obrazovnog procesa, kako bi se razmotrilo prevazilaženje učenih teškoća.

Susreti pedagoga
Nacionalni naučni skup
7. maj 2022, Beograd

Obrazovanje u vreme krize
i kako dalje

Zbornik radova

Urednici
Prof. dr Živka Krnjaja
Doc. dr Mirjana Senić Ružić
Doc. dr Zorica Milošević

BEOGRAD • 2022.

Programski odbor skupa

dr Radovan Antonijević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Miomir Despotović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Živka Krnjaja, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Violeta Orlović Lovren, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Kristinka Ovesni, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Dragana Pavlović Breneselović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Pejatović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vera Spasenović, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jelena Vranješević, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Vujisić Živković, redovni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Biljana Bodroški Spariosu, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Emina Hebib, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandra Ilić Rajković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Matović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Jovan Miljković, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Radulović, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Milan Stančić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Aleksandar Tadić, vanredni profesor, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Saša Dubljanin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Ivana Jeremić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Vladeta Milin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Lidija Miškeljin, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Nataša Nikolić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Mirjana Senić Ružić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
dr Zorica Šaljić, docent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Maja Vračar, predsednica Pedagoškog društva Srbije
Biljana Radosavljević, potpredsednica Pedagoškog društva Srbije
Nataša Stojanović, Pedagoško društvo Srbije
Nevenka Kraguljac, Pedagoško društvo Srbije

Organizacioni odbor skupa

Nevena Mitranić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Luka Nikolić, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Dragana Purešević, asistent, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Ivana Pantić, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Stojković, istraživač-saradnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jelena Sekulić, istraživač-pripravnik, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Đurđa Maksimović, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Marija Stanišić, doktorand, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Saška Milovanović, sekretar Pedagoškog društva Srbije
Aleksa Eremija, tehnički urednik, urednik sajta Pedagoškog društva Srbije
Vesna Bogičević, Pedagoško društvo Srbije
Dušica Čolaković, Pedagoško društvo Srbije
Tijana Đokić, Pedagoško društvo Srbije
Marijana Grbić, Pedagoško društvo Srbije
Irena Mučibabić, Pedagoško društvo Srbije
Aleksandra Petković, Pedagoško društvo Srbije
Mirjana Tomić, Pedagoško društvo Srbije
Nataša Veselinović, Pedagoško društvo Srbije
Bojana Milosavljević, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Jovana Petrović, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Tanja Teodosić, student master studija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet
Klub studenata pedagogije, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Sadržaj

Uvodna izlaganja	8
Predrag Krstić – Svako zlo za neko dobro: Kriza i obrazovanje	9
Biljana Bodroški Spariosu – Povratak obrazovanju kao pedagoški odgovor na korona krizu	19
Mogućnosti za promenu obrazovne prakse	34
Nevena Mitranić i Živka Krnjaja – Predškolsko vaspitanje i obrazovanje u vreme krize COVID-19: Od slabosti ka transformativnom potencijalu	35
Dragana Purešević i Lidija Miškeljin – Nije stvar u tome šta je već šta može postati – Izgubljene mogućnosti i moguće prilike	42
Tatjana Marković – Preispitivanje teorijskih i praktičnih dimenzija inicijalnog obrazovanja vaspitača kroz regulisanost studentske prakse u vreme pandemije COVID-19	49
Ana Gardašević i Svetlana Mijajlović – Nesklad u participativnim ulogama dece i odraslih u dečjem vrtiću	57
Mirjana Senić Ružić – Angažovanje studenata u onlajn okruženju: Teorijski model zajednice koja istražuje	63
Danica Vasiljević Prodanović i Zagorka Markov – Opažanja studenata o kvalitetu onlajn nastave prema modelu istraživačke zajednice	71
Ivana Pantić – Izazovi roditeljstva u vreme krize	78
Iva Đolović i Tamara Injac – Kako onlajn nastava na fakultetima (ne) treba da izgleda	83
Društveni kontekst kao okvir za promenu obrazovne prakse	91
Vera Spasenović – Podrška prosvetnih vlasti školama u vreme kovid krize: očekivanja praktičara	92
Aleksandra Ilić Rajković – Medijska slika školovanja u uslovima pandemije	98
Aleksandar Tadić – O razlozima i primerenosti uniformne organizacije rada škola u vreme pandemije COVID-19	105
Zorica Šaljić – Izazovi u ostvarivanju inkluzivnog obrazovanja tokom korona krize	112
Tamara Nikolić – Šta obrazovanje jeste, a šta može da bude? Kriza kao prilika za promišljanje obrazovanja	119
Branislava Popović Čitić, Lidija Buković Branković, Marija Stojanović, Marina Kovačević Lepojević Ana Paraušić i Milica Kovačević – Nastavne prakse koje promovišu socijalno-emocionalno učenje: Korišćenje u uslovima pandemijskog obrazovanja	125
Jelena Medar i Marija Ratković – Grupni oblik nastavnog rada u uslovima pandemije COVID-19	131
Vukašin Grozdić – Digitalni jaz u vreme krize: Iskustva projekta „Digitalna ekspedicija“	138
Maša Đurišić i Nataša Duhanaj – Mišljenje roditelja o saradnji sa školom tokom pandemije COVID-19	145

Perspektive različitih učesnika obrazovne prakse	151
Radovan Antonijević – Priroda interakcije u obrazovanju na daljinu	152
Jelena Vranješević – Pravo na obrazovanje u vreme pandemije: Perspektiva dece/mladih	156
Saša Dubljanin – Ograničenja i teškoće u realizaciji onlajn nastave	162
Nataša Nikolić – Mogućnosti podsticanja samoregulacije u onlajn okruženju	168
Dobrinka Kuzmanović – Izazovi nastavnika u radu sa učenicima iz osetljivih socijalnih grupa tokom pandemije koronavirusa	173
Nina Jovanović i Tanja Topalović – Očekivanja od uloge pedagoga u toku pandemije COVID-19: Perspektiva učenika, nastavnika i uprave škole	180
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak i Danijela Živanović – Značaj i uloga stručnih saradnika u realizaciji nastave na daljinu i nastave po kombinovanom modelu	188
Jela Stanojević – Didaktička preispitivanja iz ugla pedagoga u vreme krize	193
Ivan Davidović – Korišćenje informaciono-komunikacionih tehnologija u nastavi – Primer Savremene gimnazije	198
Lea Gornjak, Biljana Drobnjak, Danijela Živanović i Mirjana Sremčević – Mladi i mediji u doba krize	205
Participacija kao temelj promena obrazovne prakse	210
Nataša Matović – Participacija nastavnika u onlajn istraživanju	211
Kristinka Ovesni – Strategije profesionalnog usavršavanja nastavnika u periodu nesigurnosti i krize	218
Lidija Radulović i Luka Nikolić – Obrazovanje nastavnika u vreme krize: Šta se dešava sa socijalnom dimenzijom nastave	224
Milan Stančić – Ocenjivanje učenika tokom prve godine pandemije: Od menjanja paradigme do tehničkih rešenja	231
Aleksandra Pejatović i Dubravka Mihajlović – Obrazovanje odraslih u vreme krize – Između opstanka i daljeg razvoja	239
Violeta Orlović Lovren i Neda Čairović – Pandemija COVID-19 – Kriza i(li) prilika za preispitivanje prakse podučavanja univerzitetskih nastavnika	246
Jovan Miljković i Branka Radovanović – Jugoslovenska koncepcija delovanja u vanrednim situacijama i obrazovanje i učenje odraslih: Lekcije iz prošlosti	254
Bojan Ljujić – Tehnološka spremnost odraslih učesnika na izazove onlajn obrazovanja uslovljene pandemijom virusa COVID-19	259

JUGOSLOVENSKA KONCEPCIJA DELOVANJA U VANREDNIM SITUACIJAMA I OBRAZOVANJE I UČENJE ODRASLIH: LEKCIJE IZ PROŠLOSTI¹

Jovan R. Miljković²
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Branka Đ. Radovanović³
Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet

Apstrakt

Suočavanje sa vanrednim situacijama nije produkt XXI veka – i u ranijim periodima smo morali da učimo o njima i da se borimo sa njima. Iskustva prošlih generacija i po ovom pitanju mogu biti korisna. U radu smo se fokusirali na period druge Jugoslavije i analizu i utvrđivanje osnovnih elementa tada dominantne koncepcije opštenarodne odbrane (ONO) i društvene samozaštite (DSZ), ali i na povlačenje paralela sa sadašnjim vremenom i mogućnostima primene nekih principa analizirane doktrine. Koristeći istorijsku metodu, a u okviru nje tehniku analize sadržaja, pokušali smo da utvrdimo i predstavimo osnovne postulate pomenute koncepcije i da odgovorimo na osnovno istraživačko pitanje: Koje elemente koncepcije ONO i DSZ možemo primeniti u savremenim uslovima? Rezultati istraživanja su pokazali da postoji najmanje pet elemenata koji se mogu primeniti u savremenom dobu, a da imaju izvorište u koncepciji ONO i DSZ.

Ključne reči: obrazovanje za delovanje u vanrednim situacijama, opštenarodna odbrana, društvena samozaštita.

Uvod

Promišljajući o vanrednim situacijama i načinima da ih predupredimo i da se zaštitimo od njih, pomišljamo na obrazovanje i učenje kao osnovne biološke i socijalne mehanizme koji nam stoje na raspolaganju. Nažalost, „živimo u vremenu u kojem je 'redovnost' i 'normalnost' situacije pre incidentna pojava nego sistemski kontinuitet“ (Miljković, 2021: 123). Uzročnici vanrednih situacija su brojni, konstantno prisutni i ne možemo vladati njima. Moramo živeti sa njima i uprkos njima, a u tome nam može pomoći obrazovanje i učenje u svim periodima našega života. Ali, nismo prva generacija koja se suočava sa ovim problemima. S obzirom na to, smatrali smo

¹ Rad je nastao u okviru projekta *Čovek i društvo u vreme krize*, koji finansira Filozofski fakultet u Beogradu.

² miljkovicj@f.bg.ac.rs

³ branka.radovanovic@f.bg.ac.rs

neophodnim da sa vremenske distance od preko tri decenije sagledamo i kritički preispitamo dominantne koncepcije obrazovanja i učenja za vanredne situacije u „drugoj“ Jugoslaviji, u želji da pokušamo da, kako to Kolb (Kolb, 1984, prema: Kulić i Despotović, 2005: 95) kaže, učimo i stvaramo znanje kroz transformaciju iskustva.

Metodološki okvir istraživanja

U radu je korišćena istorijska metoda, u nameri da proučavajući promene u toku ranije epohe dođemo do tumačenja i uopštavanja (Savićević, 2011: 217). Istraživačko pitanje koje smo postavili u istraživanju je: koje elemente koncepcije ONO i DSZ možemo primeniti u savremenim uslovima? Kako bismo odgovorili na ovo pitanje, morali smo prvo da identifikujemo elemente koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, koristeći pri tome tehniku analize sadržaja dokumentacije koja se odnosi na ONO i DSZ. Epoha u okviru koje smo tragali za odgovorima je period „druge“ Jugoslavije, odnosno, period od 1945. do 1991. godine. Prilikom razmatranja mogućnosti primene pojedinih elemenata koncepcije u savremenim uslovima, imali smo u vidu karakteristike društveno-političkog konteksta u kojem je koncepcija nastala, naročito njene ideološke elemente.

Koncepcija Opštenarodne odbrane i Društvene samozaštite u kontekstu obrazovanja i učenja odraslih

U periodu posle Drugog svetskog rata Jugoslavija, čije tekovine baštini i Srbija, veliku je pažnju poklanjala pripremama za razne scenarije vanrednih situacija. Koncepcija za delovanje u vanrednim situacijama je proistekla direktno iz dominantne koncepcije samoupravljanja, pa je Ustavom SFRJ utvrđeno „da se sustav općenarodne obrane i društvene samozaštite tretira kao samoupravna funkcija u čijem ostvarivanju sudjeluju svi radni ljudi i građani naše zemlje“ (Fel, 1990: 191). Koncepcija Opštenarodne odbrane (ONO) i Društvene samozaštite (DSZ) vuče korene iz 1947. godine, kada je JNA „uvela predvojničku obuku za sve građane, sa posebnim fokusom na škole“ (Kešetović i sar., 2018: 12). Jantol i Javorović ističu da je sistem ONO i DSZ koncepcijski utemeljen u marksističkoj teoriji o naoružanom narodu i podruštvljenju odbrambenih funkcija (Javorović, 1988; Jantol, 1983), sa očekivanjima da će „zakonito s nestankom klasne podjele, države i političke vlasti nestati potrebe za vojnom silom i same vojne sile, nestat će i naoružanog naroda“ (Javorović, 1988: 80). Iako smo analizom izvora koji su se bavili tematikom ONO i DSZ, kao i jednog udžbenika visokoškolske institucije za predmet Općenarodna obrana i Društvena samozaštita SFRJ (Sveučilište u Zagrebu, 1987), zaključili da se u okviru pomenute koncepcije akcenat stavlja na doktrinu vojne odbrane (rata), ipak postoji dovoljno elemenata koji ukazuju da su se razmatrali i drugi vidovi ugrožavanja bezbednosti stanovništva. Čini nam se na osnovu analizirane literature (Javorović, 1988: 80), da su upravo pomenuti drugi vidovi ugrožavanja bezbednosti stanovništva, teleološki u prvom planu, nakon planirane ideološke pobeđe „jer će određeni izvori i oblici

ugrožavanja i opasnosti nepolitičkog karaktera uvijek postojati. Prema tome, društvo će se morati i tada organizirati za ostvarivanje obrambeno-zaštitne funkcije, obrana i zaštita će i tada, u stvari potpuno tek tada, biti općenarodna i općedruštvena. I sistem obrane i zaštite bit će općenarodni i općedruštveni, ali neće biti nimalo vojni, pa ni u smislu naoružanog naroda”. Preterano je bilo naglašavanje vojnog karaktera ONO i DSZ, odnosno „pojave jednostranog pristupa na koje je ukazao i drug Tito na XI kongresu SKJ, tj. slučajevi da se u središte stave isključivo pripreme za oružanu borbu i vođenje opštenarodnog odbrambenog rata“ (Mali, 1981: 71). Da podsetimo, zvanična savremena klasifikacija koju je dao MUP Republike Srbije (2019), obuhvata čak 12 različitih uzročnika vanrednih situacija: (1) poplave; (2) zemljotrese; (3) odrone, klizišta i erozije; (4) ekstremne vremenske pojave; (5) nedostatak vode za piće; (6) epidemije i pandemije; (7) biljne bolesti; (8) bolesti životinja; (9) požare i eksplozije; (10) tehničke i tehnološke nesreće; (11) nuklearne i radiološke nesreće i (12) opasnosti od terorističkih napada. Od nabrojanih 12 uzročnika, samo poslednji bi se mogao uklopiti u vojne (ratne) elemente koncepcije, dok se svi pobrojani uzročnici mogu javiti i u mirnodopsko vreme. Pretpostavljamo da je specifičnost geopolitičkog trenutka uslovlila da se veći akcenat stavi na oružanu odbranu, ali da nisu zanemarivi napor da se privreda i stanovništvo sačuvaju i od svih ostalih brojnih pretećih hazarda, koji se javljaju i u ratnom vremenu, ali i u doba mira.

Nakon ustanovljavanja predvojničke obuke, ona je postala zvanični deo kurikuluma, srednjih, viših i visokih obrazovnih institucija, a sredinom 50-tih godina XX veka su se pojavili i prvi udžbenici sa ovom tematikom (Dimitrijević, 2014, prema: Kešetović i sar., 2018: 12). Ciljevi i sadržaj pomenutog kurikuluma su se promenili krajem 60-tih godina XX veka, kada je donesen Zakon o Opštenarodnoj odbrani, a sa njim i strategija istog imena. Javorović navodi da je u ovom periodu u oblasti odbrane i zaštite „došlo do masovne erupcije obrambeno-zaštitnog entuzijazma. Gotovo preko noći nicali su bezbrojni oblici obrambeno-zaštitnog organiziranja zasnovani na dobrovoljnoj samo-organizaciji“ (Javorović, 1988: 82). Prema mišljenju Kešetovića, Dimitrijevića i Stekića koncepcija ONO i DSZ je uvedena u periodu od 1969. godine do 1974. godine, i u ovom periodu je postala „standardizovani sistem obrazovanja i obuke mladih“ (Kešetović i sar., 2018: 13). Iako je u centru koncepcije ONO i DSZ bila komunistička ideologija, vredi napomenuti da „prenošenje poslova odbrane na šire društvene strukture nije nikakav poseban izum socijalizma“ (Mali, 1981: 71), već da je ova tendencija prisutna od građanske revolucije. U organizovanju i realizaciji ONO i DSZ pored pomenute ideološke osnove i indoktrinacije, možemo navesti i nekoliko esencijalnih karakteristika koje su imale značajne implikacije i na obrazovanje i učenje odraslih. Te karakteristike su (Mali, 1981: 79-80):

- U poslovima na području odbrane i samozaštite učestvuje ogromna većina stanovništva, tačnije svi radno sposobni *građani SFRJ* (definitivno se radi o odraslim ljudima);

- Poslovi vezani za ONO i DSZ obavljaju se u velikoj meri *u radu* i *uz rad*, kao sastavni deo radnih zadataka (u ovim karakteristikama se vidi i mogući obrazovni put za sticanje kompetencija vezanih za ONO i DSZ);
- Građani (u ondašnjoj funkciji samoupravljača) sami organizuju svoju odbranu i samozaštitu u svojim radnim i društveno-političkim zajednicama, osim onih poslova za koje su zadužene JNA i službe bezbednosti (u skladu sa pomenutim, u velikoj meri samostalno se organizuju i obuke za odbranu i samozaštitu);
- Delegatski sistem i ostvarivanje prava i dužnosti delegatskih skupština je osnova podružljavanja poslova i zadataka odbrane;
- U sistemu ONO i DSZ ostavljene su široke mogućnosti za stvaralačko, samoupravno i samoinicijativno delovanje u pogledu organizovanja, obuke, opremanja, snabdevanja, pa i načina upotrebe i dejstva jedinica teritorijalne odbrane.

Ono što je bilo karakteristično za sistem ONO i DSZ jesu masovne vežbe organizacija i građanstva sa ciljem povećanja stepena pripremljenosti, koje su sa dolaskom 90-ih godina XX veka i ratovima na tlu bivše SFRJ prestali, i zajedno sa doktrinom ONO i DSZ, preselili se u istoriju jedne epohe.

Umesto zaključka, moguće lekcije iz prošlosti

Obrazovanje i učenje za delovanje u vanrednim situacijama mora biti *masovno* i mora biti usmereno na najširi segment radno sposobnog stanovništva. Svi možemo postati žrtve vanredne situacije, pa se svi moramo i spremati za njih. Pripremanje za različite vanredne situacije mora biti kontinuirano, ali *kroz rad* i *uz rad*, a ne kao izdvojeni nastavni sadržaj van konteksta života pojedinca. Jer uzročnici vanrednih situacija nastupaju naglo, često bez najave, i pojedinac mora biti sposoban da se nosi sa njima, i u porodici, i na poslu, i u bilo kom segmentu svoga okruženja. Realizacija koncepcije pripremanja, obučavanja i učenja za delovanje u vanrednim situacijama mora biti spuštена na najniži mogući nivo donošenja odluka i organizacije, po evropski priznatom principu *supsidijarnosti*. Ljudi treba da se spremaju za događaje koji im se mogu desiti *u mestima u kojima žive*, a trebalo bi i da preuzmu i deo odgovornosti i za ovaj segment sopstvenog, ali i postojanja njihovih bližnjih. Nažalost, građani mogu preduzeti samo deo odgovornosti, jer je u velikim društvima neposredna demokratija, nužno samo u senci predstavničke. Na kraju, pripremanje i učenje za vanredne situacije ne treba da bude u organizacionom smislu jednoobrazno, već onako kako najviše *odgovara pojedincu i zajednici*. O svemu ovome treba razmisliti u trenutku kada je Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama (Nacionalna strategija..., 2011) prepoznala sledeće nedostatke postojećeg sistema zaštite i spasavanja: „neadekvatna stručna kvalifikovanost i tehnološka disciplina raspoloživih ljudskih resursa, nedostatak specijalizovanih kadrova, nedovoljna obučенost profesionalnog kadra, nepripremljenost i nizak nivo kapaciteta lokalne samouprave, nerazvijena kultura prevencije“.

S obzirom na to da je cilj obrazovanja i učenja za vanredne situacije stvaranje *rezilijentnosti* na individualnom, ali i na kolektivnom nivou, nužno je razmisliti da li je samo ovladavanje tehničkim znanjem i veštinama dovoljno za realizaciju ovog cilja, ili je potreban i dodatni „socijalni lepak“. Rezilijentnost se često prevodi kao otpornost, koju Zakon o vanrednim situacijama (Zakon o vanrednim..., 2009, čl. 8) definiše kao „sposobnost društva izloženog opasnostima da se odupre, apsorbuje, navikne na opasnosti i oporavi od opasnosti blagovremeno i na efikasan način, što podrazumeva i očuvanje i povraćaj sopstvenih osnovnih (suštinskih) struktura i funkcija“. Ono što sigurno ne možemo preneti iz prethodne epohe je ideologija koja je bila kohezivni element, lepak koncepcije ONO i DSZ. Ali, možda bi jedan ključni deo ideologije druge Jugoslavije mogao biti prenet i u novu epohu kao kohezivni element bez koga se ne može, a koji se takođe kreira obrazovanjem i učenjem. Taj deo je ono čega imamo sve manje, a Talkot Parson (Tallcot Parson) je smatra jednom od osnovnih funkcija svakoga društva, koja ne može biti zamenjena nekom drugom (Meyer, 2013: 33). Reč je o *solidarnosti*.

Literatura

- Fel, Z. (1990). Općenarodna obrana na sveučilištu kao nastavni predmet da ili ne. *Zbornik radova*, 14(1), 191-198.
- Kešetović, Ž., Dimitrijević, I., & Stekić, N. (2018). Security studies in serbian higher education system. *Security and future*, 2(1), 11-17.
- Kulić, R. i Despotović, M. (2005). *Uvod u andragogiju*. Beograd: Svet knjige.
- Jantol, T. (1983). Sistem ONO i sigurnost SFRJ. *Politička misao*, 20(4), 55-60.
- Javorović, B. (1988). Politički sistem, ustavne promjene i ONO i DSZ. *Politička misao*, 25(1), 78-91.
- Mali, M. (1981). Baza društva je pokretačka snaga podrutvljavanja odbrane i zaštite, *Vojno delo*, 1, 70-83.
- Meyer, T. (2013). *Uvod u politiku*. Podgorica: CID i Zagreb: Politička kultura.
- Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije (2019). Procena rizika od katastrofa u Republici Srbiji. *Službeni glasnik RS*, br. 80, 2019.
- Miljković, J. (2021). Obrazovanje i učenje odraslih u legisaltivi kao okviru za delovanje u vanrednim situacijama. U Š. Alibabić (ur.), *Život u kriznim vremenima – andragoški pogledi* (str. 123 – 138). Beograd: Filozofski fakultet Univerziteta u Beogradu.
- Nacionalna strategija zaštite i spasavanja u vanrednim situacijama* (2011). Službeni glasnik RS, br. 86, 2011.
- Savićević, D. (2011). *Uvod u metodologiju andragogije*. Vršac: Visoka škola strukovnih studija za obrazovanje vaspitača „Mihailo Palov“-Vršac.
- Sveučilište u Zagrebu (1987). *Izvedbeni programi Fakulteta organizacije i informatike Varaždin*. Varaždin: Fakultet organizacije i informatike Varaždin.
- Zakon o vanrednim situacijama* (2009). Službeni glasnik RS, br. 111, 2009.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

616.98:587.834]: 37.091(082)(0.034.2)
37.091:004(082)(0.034.2)
37.018.43.004(082)(0.034.2)
371.68/.69(082)(0.034.2)
37.091.3(082)(0.034.2)

НАЦИОНАЛНИ НАУЧНИ СКУП СУСРЕТИ ПЕДАГОГА (2022 ; БЕОГРАД)
Образовање у време кризе и како даље [Електронски извор] : зборник радова / Nacionalni naučni skup Susreti pedagoga, 7. мај 2022, Београд ; уредници Živka Krnjaja, Mirjana Senić Ružić, Zorica Milošević. – Београд : Филозофски факултет Универзитета, Институт за педагогiju и андрагогiju : Педагошко друштво Србије, 2022 (Београд : Институт за педагогiju и андрагогiju). – 1 USB флеш меморија ; 8 x 12 x 1 cm

Sistemska zahtevi: Nisu navedeni. – Nasl. sa naslovnog ekrana. – Tiraž 100. – Napomene i bibliografske reference uz radove. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 978-86-80712-45-1 (IZPIA)

- а) Пандемија – Образовање – Зборници
- б) Информациона технологија – Образовање – Зборници
- в) Настава – Методе – Зборници
- г) Електронско учење – Зборници
- д) Учење на даљину – Зборници
- ђ) Наставна средства – Зборници

COBISS.SR-ID 62675209